

विधेयक संख्या :-

.....

डुडुवा गाउँपालिकाको आधारभूतस्वास्थ्य तथा सरसफाई विधेयक, २०७८

सभाबाट स्वीकृत मिति :-

२०७८।०९।०८

डुडुवा गाउँ पालिका

बाँके जिल्ला

लुम्बिनी प्रदेश

डुडुवा गाउँपालिकाको आधारभूत स्वास्थ्य तथा सरसफाइ सम्बन्धी व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७८

प्रस्तावना:

आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाई सेवा मार्फत् आधारभूत स्वास्थ्यमा स्थानीय बासिन्दा सबैको पहुँच सुनिश्चि गरी स्वस्थ नागरिक र समाज स्थापनाको कार्यमा गाउँपालिकाको प्रमुख जिम्मेवारी रहने र नेपालको संविधानको अनुसूची ८ को सूची नं. ९ र १० तथा अनुसूची ९ को सूची नं. ३ बमोजिमस्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ (२) (भ) र (३) उपदफा (४) (ख) तथा जनस्वास्थ्यका अधिकारहरूलाई कार्यान्वयन गर्नका लागिवाञ्छनीय भएकोले नेपालको संविधानकोधारा २२६ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा १०२ को अधिकार प्रयोग गरी डुडुवा गाउँपालिकाको दशौँ गाउँसभाले यो ऐन बनाएको छ ।

परिच्छेद १ प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:

- (१) यस ऐनको नाम “डुडुवा गाउँपालिकाको आधारभूत स्वास्थ्य तथा सरसफाई सेवा ऐन, २०७८” रहेको छ ।
- (२) गाउँ सभाबाट स्वकृत भई डुडुवा राजपत्रमा प्रकाशित भए पश्चात् लागु हुनेछ ।

२. परिभाषा:विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,

- (क) “ऐन” भन्नाले डुडुवागाउँपालिकाको आधारभूत स्वास्थ्य तथा सरसफाई ऐन २०७८लाई सम्झनु पर्छ ।
- (ख) “संघीय ऐन” भन्नाले जनस्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७५ नामक संघीय ऐनलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (ग) “कार्यपालिका” भन्नाले डुडुवागाउँपालिकाको गाउँ कार्यपालिकालाई सम्झनु पर्छ ।
- (घ) “सरकारी वा सामुदायिक” भन्नाले सरकारी तथा सामुदायिक स्वामित्वमा संचालन भएका स्वास्थ्य संस्थालाई सम्झनु पर्दछ ।
- (ङ) “गैरसरकारी वा निजी स्वास्थ्य संस्था” भन्नाले निजी क्षेत्रको लगानी, स्वामित्व र व्यवस्थापनमा संचालन हुने यस ऐन बमोजिम इजाजतपत्र प्राप्त स्वास्थ्य संस्था भनेर सम्झनु पर्दछ ।
- (च) “ट्रष्ट वा लोककल्याणकारी” भन्नाले ट्रष्ट वा लोककल्याणकारी संस्थाहरूको मार्फत् संचालन हुने गैर नाफामूलक स्वास्थ्य संस्थालाई सम्झनु पर्दछ ।
- (छ) “व्यवस्थापन समिति” भन्नाले दफा २३अनुसारगठित स्वास्थ्य संस्थाहरूको व्यवस्थापन समितिलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (ज) “समिति” भन्नाले दफा २२ अनुसार गाउँपालिकामा गठित स्वास्थ्य सेवा तथा सरसफाइ समितिलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (झ) “स्वास्थ्य संस्था” भन्नाले सरकारी स्तरबाट संचालित अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र तथा स्वास्थ्य चौकीलाई सम्झनु पर्दछ । सो शब्दले यस ऐन बमोजिम स्थापित निजी वा गैरसरकारी वा सहकारी वा गैर नाफामूलक सामुदायिक स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी सेवा र परामर्श दिने सबै संस्थालाई समेत जनाउँछ ।
- (ञ) “स्वास्थ्य सेवा” भन्नाले आधुनिक चिकित्सा (एलोप्याथी) आयुर्वेद, होमियोप्याथी, युनानी, प्राकृतिक चिकित्सा, अकुपञ्चर, सोवारिग्पा (आम्ची) चिकित्सा पद्धतिमा आधारित भई प्रदान गरिने

प्रतिकारात्मक, प्रवर्द्धनात्मक, निदानात्मक, उपचारात्मक, पुनर्स्थापनात्मक र प्रशामक (पालिएटिभ) सेवा सम्भन्नु पर्दछ ।

- (ट) “सामुदायिक स्वास्थ्य कार्यकर्ता” भन्नाले मान्यता प्राप्त संस्थाबाट स्वास्थ्य सेवाका विषयमा तोकिएका योग्यता वा तालीम हासिल गरी संस्था वा समुदायमा काम गर्ने स्वास्थ्य कार्यकर्ता तथा महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका समेतलाई सम्भन्नु पर्दछ ।
- (ठ) “सेवाग्राही ” भन्नाले स्वास्थ्य संस्थामा सेवा लिने व्यक्ति सम्भन्नु पर्दछ ।
- (ड) “सेवा प्रदायक” भन्नाले मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट स्वास्थ्य सेवाका विषयमा निश्चित योग्यता वा तालीम हासिल गरी स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत चिकित्सक, स्वास्थ्यकर्मी र सामुदायिक स्वास्थ्य कार्यकर्ता सम्भन्नु पर्दछ ।
- (ढ) “स्वास्थ्यकर्मी” भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम स्वास्थ्यकर्मीको रूपमा सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको व्यक्ति सम्भन्नु पर्दछ ।
- (ण) “आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा” भन्नाले आकस्मिक घटना वा आपत्कालीन अवस्था परी जीवन जोखिमयुक्त अवस्थामा रहेका व्यक्तिहरुको जीवनलाई जोखिममुक्त गर्न, जीवन वा अङ्ग गुम्नबाट बचाउन आवश्यकता अनुसार दिनुपर्ने प्रारम्भिक तथा तत्काल दिने स्वास्थ्य सेवा सम्भन्नु पर्दछ ।
- (त) “आधारभूत स्वास्थ्य सेवा” भन्नाले स्थानीय नागरिकको स्वास्थ्य आवश्यकता पूर्तिका लागि गाउँपालिकाबाट सुलभ रूपमा निःशुल्क उपलब्ध हुने प्रवर्द्धनात्मक, प्रतिकारात्मक, निदानात्मक, उपचारात्मक र पुनर्स्थापनात्मक सेवा सम्भन्नु पर्दछ ।
- (थ) “चिकित्सक” भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम चिकित्सकको रूपमा सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको व्यक्ति सम्भन्नु पर्दछ ।
- (द) “अस्पताल” भन्नाले बिरामी भर्ना गरी चिकित्सकद्वारा स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्था सम्भन्नु पर्दछ ।
- (ध) “गाउँपालिका” भन्नालेडुडुवागाउँपालिकालाई सम्भन्नु पर्दछ ।
- (न) “अध्यक्ष” भन्नालेडुडुवागाउँपालिकाको अध्यक्षलाई सम्भन्नु पर्दछ ।
- (प) “तोकिए” वा “तोकिए बमोजिम” भन्नालेयस ऐन बमोजिम बनेका नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्भन्नु पर्दछ ।

परिच्छेद: २

सेवाग्राहीको अधिकार, कर्तव्य तथा स्वास्थ्य संस्थाको दायित्व

३. स्वास्थ्य सेवाको पहुँच तथा सुनिश्चितता:(१) प्रत्येक स्थानीय बासिन्दालाई गुणस्तरीय आधारभूत स्वास्थ्य तथा सरसफाइ सेवा सहज र सर्वसुलभ रूपमा प्राप्त गर्ने अधिकार हुनेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको सेवा प्राप्त गर्ने प्रयोजनको लागि प्रचलित कानून तथा संघ, प्रदेश र गाउँपालिकाले समय समयमा तोके बमोजिमको स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रममा समावेश हुनु प्रत्येक नागरिकको कर्तव्य हुनेछ ।
- (३) कुनै पनि स्थानीय बासिन्दालाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवाबाट वञ्चित गरिने छैन ।

(४) प्रत्येक स्थानीय बासिन्दालाई देहायका शीर्षक अन्तर्गतका तोकिए बमोजिमका आधारभूत स्वास्थ्य सेवाहरू निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक हुनेछ :-

(क) खोप सेवा,

(ख) एकीकृत नवजात शिशु तथा बालरोग व्यवस्थापन, पोषण सेवा, गर्भवती, प्रसव तथा सुत्केरी सेवा, परिवार नियोजन सेवा, गर्भपतन तथा प्रजनन स्वास्थ्य जस्ता मातृ, नवजात शिशु तथा बाल स्वास्थ्य सेवा,

(ग) सरुवा रोग सम्बन्धी सेवा,

(घ) नसर्ने रोग तथा शारीरिक विकलाङ्गता सम्बन्धी सेवा,

(ङ) मानसिक रोग सम्बन्धी सेवा,

(च) जेष्ठ नागरिक स्वास्थ्य सम्बन्धी सेवा,

(छ) सामान्य आकस्मिक अवस्थाका सेवा,

(ज) स्वास्थ्य प्रवर्द्धन सेवा,

(झ) आयुर्वेद तथा अन्य मान्यता प्राप्त वैकल्पिक स्वास्थ्य सेवा,

(ञ) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र डुडुवा गाउँपालिकाले राजपत्रमा सूचना जारी गरी तोकेका अन्य सेवा ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमका सेवाहरूको विस्तृत विवरण, सेवा प्रवाह तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तथा प्रक्रिया तोके बमोजिम हुनेछ ।

(६) गाउँपालिकाले संघ तथा प्रदेश अन्तर्गत सञ्चालित स्वास्थ्य संस्थाहरूको साभेदारीमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न सक्नेछ ।

(७) गाउँपालिकाले नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड भित्र रही परिवार नियोजन तथा मातृशिशु कल्याण, प्रजनन स्वास्थ्य, पोषण क्षेत्रका थप कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।

४. आकस्मिक उपचार :(१) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाहरूले तोकिए बमोजिमका आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउनु प्रत्येक स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्यकर्मीको कर्तव्य हुनेछ ।

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै स्वास्थ्य संस्थामा आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध हुन नसकेमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाले सो संस्थाबाट उपलब्ध हुने उपचार तत्काल उपलब्ध गराई थप उपचारको लागि पायक पर्ने अन्य स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्नु पर्नेछ ।

(४) यस दफा बमोजिम आकस्मिक उपचार सेवा प्रदान गर्दा सम्बन्धित सेवाग्राहीलाई उपचार शुरु गरिसकेपछि मात्र त्यस्तो सेवा प्राप्त गर्दा पूरा गर्नु पर्ने प्रक्रिया अवलम्बन गर्न लगाउनु पर्नेछ ।

(५) आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा पर्ने बाहेक अन्य आकस्मिक सेवामा सशुल्क उपचार उपलब्ध हुनेछ ।

(६) आकस्मिक उपचार सेवा सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

५. विशेषज्ञ सेवा : गाउँपालिकाले नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड बमोजिम घुम्ती शिविर मार्फत् विशेषज्ञ सेवा उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

६. प्रेषण /रेफर सेवा :(१) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले उपचारको लागि आएको बिरामीलाई आफ्नो स्वास्थ्य संस्थाको संरचना, उपकरण, विशेषज्ञ सेवा नभएको वा अन्य कुनै उपयुक्त कारणले उपचार प्रदान

गर्न नसकिने अवस्था भएमा आफ्नो संस्थामा उपलब्ध हुने सेवा प्रदान गरी थप उपचारको लागि तुरुन्त त्यस्तो विरामीलाई उपचार प्रदान गर्न सक्ने सम्भव भएसम्म सबैभन्दा नजीक वा पायक पर्ने स्वास्थ्य संस्थामा तोकिए बमोजिमका विधि र प्रक्रिया पूरा गरी प्रेषण गर्नु पर्नेछ ।

- (२) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि आपत्कालीन उपचारको क्रममा रहेका विरामीलाई प्रेषण गर्दा प्रेषित गर्ने स्वास्थ्य संस्थाले आफूसँग रहेका न्यूनतम स्वास्थ्य सम्बन्धी उपकरण एवं उपलब्ध स्वास्थ्य सुविधा सहित प्रेषित गर्नु पर्नेछ ।
- (३) अन्यत्रबाट आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषित भइ आएको विरामीलाई रोगको गाम्भीर्यताका आधारमा प्राथमिकता दिई उपचार सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ ।
- (४) प्रेषित भई जाने वा आउने विरामीको प्रेषण पूर्वमा उपचार सम्बन्धी सम्पूर्ण विवरण खुलाउनु पर्नेछ र विरामीको विवरण अद्यावधिक रूपमा राख्नु पर्नेछ ।
- (५) प्रेषण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

७. गुणस्तरीय आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने :(१) गाउँपालिकाले प्रत्येक स्थानीय बासिन्दालाई गुणस्तरीय आधारभूत स्वास्थ्य सेवा तोकिएको मापदण्ड पूरा गरेका स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाबाट उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाउनेछ । त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थामा आवश्यक जनशक्ति, प्रविधि तथा उपकरणको व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

(२) गाउँपालिकाले उपलब्ध स्रोत साधनको आधारमा स्थानीय बासिन्दालाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न देहायका कार्यहरू गर्नेछ :-

- (क) स्थानीय बासिन्दाको आधारभूत स्वास्थ्यको संरक्षण र संवर्द्धनका लागि नीति निर्धारण गर्ने,
- (ख) आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको प्राथमिकता निर्धारण गरी समतामूलक तवरबाट सेवा उपलब्ध गराउने ।

८. सेवाग्राहीको कर्तव्य : स्वास्थ्य संस्थामा वा स्वास्थ्यकर्मीसँग सेवा लिने सेवाग्राहीको कर्तव्य देहाय बमोजिम हुनेछ :-

- (क) आफ्नो स्वास्थ्यको सम्बन्धमा सचेत रहने, स्वस्थ जीवनशैली अपनाउने, योग तथा शारीरिक व्यायाम गर्ने तथा स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रदान गरिने सेवा उपभोग गर्ने,
- (ख) स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्ने व्यक्तिले स्वास्थ्य संस्थाको नियमको पालना गर्ने,
- (ग) स्वास्थ्य संस्थालाई आफ्नो स्वास्थ्य अवस्थसँग सम्बन्धित यथार्थ जानकारी उपलब्ध गराउने र स्वास्थ्य सेवा लिँदा स्वास्थ्यकर्मीलाई सहयोग गर्ने,
- (घ) स्वास्थ्यकर्मी र स्वास्थ्य संस्थाको मर्यादा र सम्मान गर्ने,
- (ङ) स्वास्थ्यकर्मीप्रति शारीरिक, मानसिक वा लैङ्गिक हिंसा हुने काम नगर्ने,
- (च) सिफारिस गरिएको आंशिक वा पूरा उपचार लिन अस्विकार गरेको अवस्थामा उपचार कार्ड वा डिस्चार्ज सर्टिफिकेटमा उल्लेख गरी हस्ताक्षर गर्ने,
- (छ) दफा ६ को अधीनमा रही स्वास्थ्य संस्थाले प्रेषण गरेको स्वास्थ्य संस्थामा गई सेवा लिने ।

९. उपचार गराउने दायित्व :परिवारका सदस्य, संरक्षक वा संरक्षकत्व स्वीकार गरिएको कुनै पनि व्यक्ति विरामी भएमा त्यस्तो व्यक्तिलाई स्वास्थ्य संस्थामा लैजानु, उपचार गराउनु, उपचार खर्च व्यहोर्नु र उपचार गर्ने कार्यमा सहयोग तथा सहजीकरण गर्नु अभिभावक, परिवारका सदस्य, संरक्षक तथा संरक्षकत्व स्वीकार गरिएको व्यक्तिको दायित्व हुनेछ ।

१०. सेवाग्राहीलाई जानकारी दिनु पर्ने : (१) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्था तथा उपचार प्रदान गर्ने स्वास्थ्यकर्मीले सेवाग्राहीलाई देहायका विषयमा सम्भव भएसम्म निजले बुझ्न सक्ने भाषामा जानकारी दिनु पर्नेछ :-

- (क) प्रत्येक सेवाग्राहीलाई आफ्नो स्वास्थ्य र उपचारको अवस्था सम्बन्धमा, तर सेवाग्राहीको स्वास्थ्य स्थितिको सूचना दिँदा निजको वा समुदायको हित विपरीत हुन सक्ने पर्याप्त आधार भएमा स्वास्थ्य संस्थालाई त्यस्तो सूचना गोप्य राख्न कुनै बाधा पर्ने छैन ।
 - (ख) रोगको निदान, निदान भएको रोगको प्राकृतिक परिणाम र उपचारसँग सम्बन्धित सेवाको स्तर र विकल्प सम्बन्धमा,
 - (ग) स्वास्थ्य उपचार सम्बन्धी विकल्पसँग सम्बन्धित अनुमानित खर्च र सम्भावित परिणाम सम्बन्धमा,
 - (घ) सेवाग्राहीले स्वास्थ्य सेवा अस्वीकार गर्न सक्ने र सेवा अस्वीकार गर्दा उत्पन्न हुन सक्ने सम्भावित परिणाम, जोखिम र दायित्व सम्बन्धमा ।
- (२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सेवाग्राहीको स्वास्थ्य स्थितिको सूचना सम्बन्धित सेवाग्राहीलाई दिन नसकिने अवस्थामा निजको परिवारको उमेर पुगेको सदस्यलाई दिनु पर्नेछ ।

११. सेवाग्राहीको सुसूचित सहमति (इन्फर्मड कन्सेण्ट) लिनुपर्ने : (१) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले सेवाग्राहीलाई स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउँदा निजको सुसूचित सहमति लिनु पर्नेछ ।

स्पष्टीकरण : यस दफाको प्रयोजनको लागि “सुसूचित सहमति” भन्नाले कानूनी रूपले सक्षम व्यक्तिले स्वास्थ्य सेवा लिन दिएको लिखित वा मौखिक सहमति सम्झनु पर्छ ।

- (२) उपदफा (१) प्रयोजनका लागि तोकिएको उपचार प्रदान गर्न लिखित सहमति लिनु पर्नेछ ।
 - (३) उपदफा (१) वा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायको अवस्थामा सेवाग्राहीको सुसूचित सहमति बिना स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न सकिनेछ :-
 - (क) सेवाग्राहीले सहमति प्रदान गर्न सक्ने अवस्थामा नरहेको र कसैलाई पनि त्यस्तो सहमति प्रदान गर्ने अनुमति वा अख्तियारी नदिएकोमा उपलब्ध भएसम्म क्रमशः निजको पति वा पत्नी, बाबु वा आमा, हजुरबुबा वा हजुरआमा, उमेर पुगेका छोरा वा छोरी, दाजुभाइ वा दिदीबहिनी वा उपलब्ध सेवाग्राहीको निकटतम व्यक्तिले सहमति दिएको अवस्थामा,
 - (ख) प्रचलित कानून वा अदालतको आदेश बमोजिम सहमति बिना नै स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराइएको अवस्था,
 - (ग) कुनै व्यक्तिलाई उपचार नगर्दा जनस्वास्थ्यमा गम्भीर खतरा उत्पन्न हुने अवस्था रहेकोमा,
 - (घ) स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउन ढिलाई गरिएमा सम्बन्धित बिरामीको मृत्यु हुन सक्ने वा निजको स्वास्थ्यमा अपूरणीय क्षति पुग्न सक्ने सम्भावना रहेकोमा,
 - (ङ) सम्बन्धित व्यक्तिले व्यक्त वा अव्यक्त रूपमा वा आचरणद्वारा स्वास्थ्य सेवा लिन अस्वीकार नगरेकोमा,
 - (च) तोकिए बमोजिमको अन्य अवस्थामा ।
- १२. समान व्यवहार गर्नु पर्ने :** (१) यस ऐन बमोजिम उपचार गर्दा सबै सेवाग्राहीप्रति समान तथा आदरपूर्ण व्यवहार गर्नु सम्बन्धित स्वास्थ्यकर्मीको कर्तव्य हुनेछ ।
- (२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि बिरामीको स्वास्थ्यको गम्भीरताको आधारमा स्वास्थ्य संस्थाले उपचार गर्दा प्राथमिकीकरण गर्न सक्नेछ ।

- ((३) कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थाले कसैलाई निजको उत्पत्ति, धर्म, वर्ण, जात जाति, लिङ्ग, पेशा, यौनिक तथा लैङ्ग पहिचान, शारीरिक वा स्वास्थ्य अवस्था, अपाङ्गता, वैवाहिक स्थिति, गर्भावस्था, वैचारिक आस्था वा यस्तै अन्य कुनै आधारमा उपचारमा भेदभाव गर्नु गराउनु हुँदैन ।
- १३. पेशागत आचरण :** स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्यकर्मीले सम्बन्धित परिषद्हरूले निर्धारण गरे बमोजिमका पेशागत आचरण पालना गर्नु पर्नेछ ।
- १४. गोपनियता कायम राख्ने :** (१) स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्दा सेवाग्राहीको स्वास्थ्य अवस्था, निदान वा निजले प्राप्त गरेको उपचार लगायतका सूचनाहरू गोप्य राख्नु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायको अवस्थामा सूचना सार्वजनिक गर्न यस दफाले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन:-
- (क) सूचना सार्वजनिक गर्न सेवाग्राहीले लिखित सहमति दिएमा,
- (ख) अदालतको आदेश वा प्रचलित कानून बमोजिम सूचना सार्वजनिक गर्नु पर्ने भएमा,
- (ग) सूचना सार्वजनिक नगर्दा त्यसबाट जनस्वास्थ्यमा गम्भीर असर पर्ने देखिएमा ।
- (३) उपदफा (२) को खण्ड (ग) को प्रयोजनका लागि जनस्वास्थ्यमा गम्भीर असर पर्ने वा नपर्ने सम्बन्धमा तोकिएको अधिकारीले निर्णय गरे बमोजिम हुनेछ ।
- १५. डिस्चार्ज (बहिर्गमन) सारांश दिनु पर्ने :** प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थामा भर्ना भई उपचार गराइरहेको बिरामीलाई डिस्चार्ज गर्दा त्यस्ता संस्थाले तोकिए बमोजिमको जानकारी सहितको डिस्चार्ज सारांश दिनु पर्नेछ ।
- १६. स्वास्थ्य संस्थाको दायित्व :** (१) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले योग्य सेवा प्रदायकबाट मात्र स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ ।
- (२) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले कुनै पनि रोगको संक्रमण नहुने र रोक्ने तर्फ आवश्यक सुरक्षात्मक उपायको अवलम्बन गर्नु पर्नेछ ।
- (३) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले आफूले उपलब्ध गराएको स्वास्थ्य सेवासँग सम्बन्धित देहायको सूचना प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ :-
- (क) उपलब्ध स्वास्थ्य सेवा, सोको प्रकृति, लाग्ने अनुमानित समय र लागत,
- (ख) कार्य सञ्चालन तालिका र चिकित्सक वा स्वास्थ्यकर्मीको समय तालिका,
- (ग) स्वास्थ्य सेवामा पहुँच स्थापित गर्ने कार्यविधि,
- (घ) गुनासो व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि ।
- १७. स्थानीय प्रशासनलाई जानकारी गराउने :** (१) कसैले दुर्घटना वा अन्य कुनै कारणले कुनै व्यक्तिलाई उपचारको लागि कुनै स्वास्थ्य संस्थामा लगेमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाले त्यस्तो व्यक्तिलाई तत्काल आफूसँग उपलब्ध भएसम्मको उपचारको सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ र त्यस्तो व्यक्तिको पहिचान हुन नसकेमा सोको जानकारी तत्काल सम्बन्धित स्थानीय प्रशासनलाई दिनु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम स्वास्थ्य संस्थाले सूचना दिँदा उपचार गरिएको व्यक्ति र निजसँग सम्बन्धित उपलब्ध भएसम्मको अन्य जानकारी समेत दिनु पर्नेछ ।
- (३) उपदफा (१) र (२) बमोजिम जानकारी प्राप्त भएपछि स्थानीय प्रशासनले सम्बन्धित व्यक्तिको परिवार, अभिभावक वा संरक्षकको खोजी गरी सोको जानकारी गराउनु पर्नेछ ।

१८. शर्त बन्देज लगाउन सक्ने : स्वास्थ्य संस्थाको प्रमुखले प्रचलित कानून बमोजिम स्वास्थ्य सेवा प्रदायकको स्वास्थ्य स्थितिको आधारमा स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गर्ने सेवामा निश्चित शर्त बन्देज लगाउन सक्नेछ ।

१९. आवश्यक उपाय अवलम्बन गर्ने : प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले प्रचलित कानूनको अधीनमा रही कर्मचारीको सुरक्षा र रोगको संक्रमण नहुने र रोक्ने तर्फ आवश्यक उपायको अवलम्बन गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद: ३

स्वास्थ्य प्रणाली तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी

२०. आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरु : (१) स्थानीय स्तरमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरु देहाय बमोजिम हुनेछन् :-

(क) सरकारी/सामुदायिक स्वास्थ्य संस्था : सरकारीस्वामित्वमा संचालन भएको १५ शैयाको अस्पताल/आधारभूत अस्पताल, आधारभूत/प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र/एकाइ/क्लिनिक, गाउँघर तथा खोप क्लिनिक, “डी” र “ई” वर्गको प्रयोगशाला र महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाको सेवा केन्द्र सरकारी/सामुदायिकस्वास्थ्य सेवा प्रदायक निकाय हुनेछन् ।

(ख) विभिन्न क्लिनिकहरु : आयुर्वेद क्लिनिक, सोवारिगपा (आम्ची) क्लिनिक, होमियोप्याथी क्लिनिक र यस्तै प्रकारका अन्य क्लिनिकहरु,

(ग) विभिन्न केन्द्रहरु : फिजियोथेरापी केन्द्र, पुर्नस्थापना केन्द्र (मनोसामाजिक), प्राकृतिक उपचार केन्द्र, अकुपन्चर, अकुप्रेसर केन्द्र, युनानी उपचार केन्द्र, योग ध्यान तथा शारीरिक व्यायाम केन्द्र, परम्परागत सेवा क्लिनिक र यस्तै प्रकारका अन्य क्लिनिक तथा सेवा केन्द्रहरु,

(घ) जेरियाट्रिक परामर्श केन्द्र,

(ङ) औषधी पसल ।

(२) गाउँपालिकाले स्वास्थ्य सेवा प्रवाहका लागि निजी वा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थसँग आवश्यक साभेदारी गर्न सक्नेछ ।

(३) गाउँपालिकाले शैक्षिक संस्थसँग सहकार्य गरी विद्यालय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न सक्नेछ । त्यस्तो सेवाको प्रकृति र मापदण्डहरु गाउँपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(४) गाउँपालिकाले घर घरमा दिइने स्वास्थ्य सेवा र सोको पूरा गर्नुपर्ने प्रक्रिया र मापदण्ड तोक्न सक्नेछ ।

२१. स्वास्थ्य संस्थाहरुले उपलब्ध गराउने सेवा : दफा २० (१) बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाहरुले उपलब्ध गराउने न्यूनतम सेवा देहाय बमोजिम हुनेछ :-

(क) आधारभूत/प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा केन्द्र : दफा (३) को उपदफा (४) बमोजिमका आधारभूत स्वास्थ्य सेवा र नेपाल सरकारले समय समयमा तोके बमोजिमका अन्य सेवाहरु ।

(ख) आधारभूत अस्पताल/५-१५ शैयाको अस्पताल : दफा (३) को उपदफा (४) बमोजिमका आधारभूत स्वास्थ्य सेवा, बहिरङ्ग तथा अन्तरङ्गका चिकित्सकीय सेवा (सामान्य चिकित्सा, सामान्य शल्यक्रिया, स्त्रीरोग तथा प्रसुती, बाल तथा शिशु सेवा, सामान्य दन्त सेवा ।), आकस्मिक सेवा (आकस्मिक सेवा, आधारभूत आकस्मिक शल्यक्रियामा बीईओएनसी समेत, आकस्मिक प्रयोगशाला तथा रक्त सञ्चार सेवा, निदानात्मक सेवा ।),

प्रयोगशाला सेवा, रेडियो ईमेजिङ्ग सेवा, फार्मसी सेवा, मेडिकोलिगल सेवा, नेपाल सरकारले समय समयमा तोकेका अन्य सेवा ।

(ग) ई समूहको प्रयोगशाला : (A) Hematology: TC, DC, Hb, ESR, blood grouping for non-transfusion purpose, BT, CT. (B) Biochemistry : sugar, urea, creatinine, bilirubin T&D, s.uric acid, total protein, serum albumin. (C) Microbiology : sputum AFB stain (Z-N stain). (D) Tests by RDT : with simple interpretation. (E) Miscellaneous : routine urine analysis, routine stool analysis, urine pregnancy test, stool for reducing substances.

(घ) डी समूहको प्रयोगशाला : ई समूहको प्रयोगशालाले उपलब्ध गराउने सेवाका अतिरिक्त देहाय बमोजिमका सेवा : (A) Hematology : RBC count, PT, APTT, Platelet count, hematocrit, red cell indices. (B) Biochemistry : SGOT, SGPT, ALP, lipid profile, cratinine, sodium, potassium. (C) Microbiology : gram stain and KOH mount for fungi. (D) serological tests : RPR, widal test, ASO titre, RA factor, CRP. (E) Tests by RDT : all. (F) Miscellaneous : stool for occult blood , urine ketone bodies, urobilinogen, bile salt, bile pigment, bence jones protein.

(ङ) आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र/इकाइ/क्लिनिक : आधारभूत स्वास्थ्य सेवा अन्तर्गतका स्वास्थ्य सेवा ।

(च) जेरियाट्रिक परामर्श केन्द्र : स्वास्थ्य जीवनशैली परामर्श सेवा (Health Promotional activities) ।

(छ) फिजियोथेरापी केन्द्र : Rehabilitation, Pain management, Post-operative care.

(ज) पुनर्स्थापना केन्द्र (मनोसामाजिक, कम्तीमा १० शैया) : पुनर्स्थापना केन्द्रमा रहेका बिरामीहरूको स्वास्थ्य परीक्षण तथा सामान्य उपचार सेवा, योग तथा ध्यान, परामर्श सेवा तथा स्वास्थ्य शिक्षा, OST, Harm Reduction, स्वास्थ्य सुरक्षा ।

(झ) आयुर्वेद क्लिनिक : आधारभूत आयुर्वेद सेवा, परामर्श सेवा, उपचारात्मक सेवा ।

(ञ) प्राकृतिक उपचार केन्द्र : प्रारम्भिक प्राकृतिक उपचार सेवाहरू, परामर्श सेवा ।

(ट) अकुपन्चर, अकुप्रेसर केन्द्र : बहिरङ्ग अकुपन्चर सेवा, परामर्श सेवा ।

(ठ) सोवारिगपा (आम्ची) क्लिनिक : सामान्य उपचार सेवा, परामर्श सेवा ।

(ड) परम्परागत सेवा क्लिनिक : स्थानीयस्तरमा उपलब्ध जडिबुटिद्वारा उपचार सेवा, परम्परागत सेवा ।

(ढ) होमियोप्याथी क्लिनिक : परामर्श सेवा, प्रारम्भिक होमियोप्याथी उपचार सेवा ।

(ण) युनानी उपचार केन्द्र : परामर्श सेवा, प्रारम्भिक युनानी उपचार सेवा ।

(त) योग, ध्यान तथा शारीरिक व्यायाम केन्द्र : स्वास्थ्य प्रवर्द्धनात्मक योग अभ्यास, ध्यान, प्राणायाम, अन्य व्यायामहरू ।

(थ) औषधी पसल : नेपाल सरकारले तोके बमोजिमको मापदण्ड भित्र रही औषधी विक्री, वितरण गर्ने, परामर्श दिने ।

२२. स्वास्थ्य सेवा तथा सरसफाई समितिको गठन, काम, कर्तव्य र अधिकार तथा बैठक सम्बन्धी व्यवस्था : (१)
गाउँपालिका भित्र रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरुको रेखदेख, अनुगमन र नियमन गर्न गाउँपालिका स्तरीय स्वास्थ्य सेवा तथा सरसफाई समितिको गठन गरिने छ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको स्वास्थ्य सेवा तथा सरसफाई समितिको गठन देहाय बमोजिम हुनेछ:-

- (क) गाउँपालिकाको अध्यक्ष - अध्यक्ष
(ख) गाउँपालिकाको उपाध्यक्ष - सदस्य
(ख) कार्यपालिकाको सामाजिक विकास समितिको संयोजक - सदस्य
(ग) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत - सदस्य
(घ) स्वास्थ्य तथा सरसफाई क्षेत्रमा कार्य गरिरहेका विज्ञहरु मध्येबाट प्रत्येक दुई वर्षमा परिवर्तन हुने गरी कार्यपालिकाले मनोनित गरेको एक जना - सदस्य
(ङ) आमा समूह वा स्वास्थ्य स्वयंसेविका मध्येबाट प्रत्येक दुई वर्षमा परिवर्तन हुने गरी कार्यपालिकाले मनोनित गरेको दुईजना - सदस्य
(च) स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष मध्ये प्रत्येक वर्ष परिवर्तन हुने गरी कार्यपालिकाले मनोनित गरेकाएक जना - सदस्य
(छ) स्वास्थ्य तथा सरसफाई शाखा प्रमुख - सदस्य सचिव

(३) उपदफा (२) बमोजिम गठन भएको स्वास्थ्य सेवा तथा सरसफाई समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय अनुसार हुनेछ :-

- (क) आफ्नो कार्य क्षेत्र भित्रको स्वास्थ्य तथा सरसफाइनीति, योजना तथा कार्यक्रम तयार गर्ने ।
(ख) गाउँपालिका क्षेत्र भित्र स्वास्थ्य संस्था सञ्चालनका लागि अनुमति, स्वीकृति सम्बन्धी गाउँपालिकालाई आवश्यक सिफारिस गर्ने ।
(ग) स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समितिलाई आवश्यक निर्देशन दिने, जागरुक र सजग बनाउने ।
(घ) स्वास्थ्य संस्थाहरुको लागि आवश्यक साधनस्रोत जुटाउने र परिचालन गर्ने गराउने ।
(ङ) स्वास्थ्य संस्थाहरुको सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन गर्ने गराउने ।
(च) स्वास्थ्य विशेषज्ञहरुर स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरुको सूची अद्यावधिक तथा प्रकाशन गर्ने ।
(छ) स्वास्थ्य सेवाको पहुँच भन्दा बाहिर रहेका समुदायको पहिचान गरी सबैका लागि स्वास्थ्य सेवा सुनिश्चित हुने प्रबन्ध गर्ने ।
(ज) गाउँ कार्यपालिकालाई स्वास्थ्य तथा सरसफाइ क्षेत्रमा आवश्यक सुझाव र सल्लाह दिने ।
(झ) तोकिए बमोजिमका अन्य कार्यहरु गर्ने ।

(४) उपदफा (२) का कार्यपालिकाबाट मनोनित भएका सदस्यहरुको पदावधि समाप्त भएमा वा निजहरुले राजीनामा दिएमा वा निजहरुको कार्यसम्पादन सन्तोषजनक नभएको भनी कार्यपालिकाले पदमुक्त गरेमा कार्यपालिकाले उक्त स्थानमा अर्को व्यक्तिलाई मनोनित गर्नेछ ।

तर कार्यसम्पादन सन्तोषजनक नभएको भनी कार्यपालिकाले पदमुक्त गर्दा सफाइको मौकाबाट बञ्चित गर्न पाइने छैन ।

- (५) उपदफा (२) बमोजिमको समितिको बैठक सम्बन्धी व्यवस्था : (क) समितिको बैठक प्रत्येक दुई महिनामा एकपटक बस्नेछ । तर कूनै कार्यका लागि आवश्यकता अनुसार बैठक बस्न बाधा पर्ने छैन ।
- (ख) समितिको बैठकको अध्यक्षता समितिको अध्यक्षले गर्नेछ, र निजको अनुपस्थितिमा गाउँपालिकाको उपाध्यक्षले गर्नेछ । यदि गाउँपालिकाको अध्यक्ष र उपाध्यक्ष दुवै अनुपस्थित भएमा सामाजिक विकास समितिको संयोजकले बैठकको अध्यक्षता गर्नेछ ।
- (ग) बैठकको निर्णय बैठकको अध्यक्षता गर्ने व्यक्तिले प्रमाणित गर्नेछ, र बैठकको निर्णय पुस्तिका लगायत आवश्यक कागजातहरू सुरक्षित राख्ने जिम्मेवारी सदस्य-सचिवको हुनेछ ।
- (घ) बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

२३. स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समितिको गठन, काम, कर्तव्य र अधिकार तथा बैठक सम्बन्धी व्यवस्था : (१) प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र लगायतका स्वास्थ्य संस्थाको व्यवस्थापनका लागि गाउँपालिकाको अध्यक्ष संरक्षक रहने गरी देहाय बमोजिम छुट्टाछुट्टै व्यवस्थापन समिति गठन हुनेछ :-

(क)	सम्बन्धित वडाको वडाध्यक्ष	-अध्यक्ष
(ख)	अध्यक्षले मनोनित गरेको निर्वाचित महिला वडा सदस्य एक जना	-सदस्य
(ग)	स्वास्थ्य संस्था नजिकको उच्चतम विद्यालयको महिला प्रधानाध्यापक वा शिक्षक एक जना	-सदस्य
(घ)	संरक्षकले मनोनित गरेको निजी क्षेत्रको स्थानीय उद्योग वाणिज्य सम्बन्धी मान्यता प्राप्त संस्थाको गाउँपालिका तहको प्रतिनिधि एक जना	-सदस्य
(ङ)	संरक्षकले मनोनित गरेको महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाहरूमध्ये एक जना	-सदस्य
(च)	सम्बन्धित वडाको वडा सचिव	-सदस्य
(च)	सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाको प्रमुख	-सदस्य-सचिव

(२) आधारभूत अस्पतालको व्यवस्थापनका लागि गाउँपालिकाको अध्यक्ष संरक्षक रहने गरी देहाय बमोजिमको अस्पताल व्यवस्थापन समिति गठन हुनेछ :-

(क)	गाउँ कार्यपालिकाले तोकेको प्रतिनिधि	-अध्यक्ष
(ख)	अस्पताल स्थापनार्थ सहयोग गर्ने निकाय वा व्यक्तिहरूमध्ये गाउँ कार्यपालिकाले मनोनित गरेको एक जना	-सदस्य
(ग)	सम्बन्धित वडाको वडा अध्यक्ष	-सदस्य
(घ)	गाउँसभाका सदस्यहरूमध्ये गाउँ कार्यपालिकाले मनोनित गरेको एक जना महिला सहित दुई जना	-सदस्य
(ङ)	गाउँपालिकाको स्वास्थ्य तथा सरसफाइ शाखा प्रमुख	-सदस्य
(च)	सम्बन्धित अस्पताल प्रमुख	-सदस्य-सचिव

(३) उपदफा (१) र (२) बमोजिम गठित स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समितिका काम कर्तव्य निम्नानुसार हुनेछन् :

- (क) आफ्नो स्वास्थ्य संस्थाको वार्षिक योजना बनाई सम्बन्धित वडा समिति मार्फत् गाउँपालिकामा पेश गर्ने ।
- (ख) व्यवस्थापन समितिको नियमित बैठक गर्ने, स्वास्थ्य संस्थामा परेको समस्याहरूको समाधानमा आवश्यक कार्य गर्ने ।
- (ग) वार्षिक समिक्षा, सामाजिक परीक्षण जस्ता मूल्याङ्कनका कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- (घ) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाका कर्मचारीको प्रभावकारी परिचालनको लागि सहजीरण गर्ने ।
- (ङ) स्वास्थ्य घुम्ती शिविरहरू राख्न सम्बन्धित निकायहरूमा समन्वय गर्ने तथा व्यवस्थापन गर्ने ।
- (च) संघ, प्रदेश र गाउँपालिकाले संचालन गरेका स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रम तथा अभियानहरूलाई सफल पार्न आवश्यक कार्य गर्ने ।
- (छ) गाउँपालिका तथा स्वास्थ्य सेवा तथा सरसफाइ समितिले तोकेका अन्य कार्यहरू गर्ने ।
- (४) उपदफा (१) बमोजिमको समितिको बैठकमा दलित, आदिवासी जनजाती, अपाङ्ग, सीमान्तकृत समुदाय र किशोरकिशोरी मध्येबाट एक/एक जना आमन्त्रित सदस्यको रूपमा बोलाउनु पर्नेछ ।
- (५) उपदफा (१) र (२) का मनोनित हुने सदस्यहरूको पदावधि बढीमा चार वर्षको हुनेछ र निजहरूको पदावधि समाप्त भएमा वा निजहरूले राजीनामा दिएमा वा निजहरूको कार्यसम्पादन सन्तोषजनक नभएको भनी पदमुक्त गरेमा उक्त स्थानमा अर्को व्यक्तिलाई मनोनित गर्नु पर्नेछ ।
तर कार्यसम्पादन सन्तोषजनक नभएको भनी पदमुक्त गर्दा सफाइको मौकाबाट बञ्चित गर्न पाइने छैन ।
- (६) उपदफा (१) र (२) मा रहेका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको पदावधि निजहरू निर्वाचित भएको पदको पदावधि समाप्त भएसँगै समाप्त हुनेछ ।
तर नयाँ जनप्रतिनिधि निर्वाचित भई नयाँ समिति गठन नभएसम्मका लागि सामान्य कार्य सञ्चालनका लागि भने कुनै बाधा पर्ने छैन ।
- (७) उपदफा(१) र (२) बमोजिमको समितिको बैठक सम्बन्धी व्यवस्था : (क) समितिको बैठक प्रत्येक दुई महिनामा एकपटक बस्नेछ । तर कुनै कार्यका लागि आवश्यकता अनुसार बैठक बस्न बाधा पर्ने छैन ।
(ख) समितिको बैठकको अध्यक्षता समितिको अध्यक्षले गर्नेछ र निजको अनुपस्थितिमा उपदफा (१) को प्रयोजनका लागि वडा सदस्यले र उपदफा (२) को प्रयोजनका लागि वडा अध्यक्षले अध्यक्षता गर्नेछ ।
(ग) बैठकको निर्णय बैठकको अध्यक्षता गर्ने व्यक्तिले प्रमाणित गर्नेछ र बैठकको निर्णय पुस्तिका लगायत आवश्यक कागजातहरू सुरक्षित राख्ने जिम्मेवारी सदस्य-सचिवको हुनेछ ।
(घ) बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

२४. **बैंक खाता संचालन:** (१) हरेक स्वास्थ्य संस्थाको नाममा राष्ट्र बैंकबाट मान्यता प्राप्त वाणिज्य बैंकमा खाता खोल्नु पर्नेछ ।

(२) स्वास्थ्य संस्थाको बैंक खाता व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष र सदस्य सचिवको संयुक्त दस्तखतबाट संचालन हुनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको लेखा व्यवस्थापन र लेखा परीक्षण गाउँपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद: ४

स्वास्थ्य संस्था स्थापना र सञ्चालनका मापदण्ड, अनुगमन तथा नियमन सम्बन्धी व्यवस्था

२५. स्वास्थ्य संस्था स्थापना तथा संचालनका लागि इजाजतपत्र प्राप्त गर्नुपर्ने : (१) गाउँपालिकाभित्र गैरसरकारी वा निजी, गैरनाफामूलक सामुदायिक संस्था, ट्रष्ट वा कल्याणकारी संस्था, सहकारी संस्थाले स्वास्थ्य संस्था स्थापना गरी स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न गाउँपालिकाबाट इजाजतपत्र लिनु पर्नेछ ।

(२) यस ऐनको दफा २० को उपदफा (१) को खण्ड (क) को ५-१५ शैयाको अस्पताल र “डी” र “ई” समूहको प्रयोगशाला, खण्ड (ख), (ग), (घ) र (ङ) बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाहरु सामुदायिक, सहकारी, ट्रष्ट वा लोककल्याणकारी संस्था, निजी वा गैरसरकारी क्षेत्रबाट समेत संचालन गर्न सकिनेछ ।

(३) स्वास्थ्य संस्थाहरुको तहगत संरचना र सो संस्था सञ्चालन गर्न आवश्यक पर्ने न्यूनतम मापदण्ड नेपाल सरकारले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

(४) उपदफा (२) बमोजिम स्वास्थ्य संस्था स्थापना तथा संचालन गर्न इजाजतपत्र वा सोको नवीकरणका लागि गाउँपालिकामा निवेदन परेमा देहाय बमोजिमको समितिले उपदफा (३) बमोजिम मापदण्ड पूरा गरे नगरेको सम्बन्धमा जाँचबुझ गरी स्वास्थ्य सेवा तथा सरसफाइ समितिमा प्रतिवेदन पेश गर्नेछ :-

(क) सामाजिक विकास समितिको संयोजक -अध्यक्ष

(ख) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत -सदस्य

(ग) प्रदेश स्वास्थ्य कार्यालयको प्रतिनिधि-सदस्य

(घ) पूर्वाधार विकास शाखा प्रमुख -सदस्य

(ङ) स्वास्थ्य तथा सरसफाइ शाखा प्रमुख -सदस्य-सचिव

(५) उपदफा (४) बमोजिमको समितिले मापदण्ड पुगेको भनी प्रतिवेदन गरेमा स्वास्थ्य सेवा तथा सरसफाइ समितिले गाउँ कार्यपालिकामा सिफारिस गर्नेछ र गाउँ कार्यपालिकाले निर्णय गरी तोकेको ढाँचामा इजाजतपत्र दिनेछ ।

(६) उपदफा (४) बमोजिमको समितिले बैठक सम्बन्धी कार्यविधि आफै निर्धारण गर्न सक्नेछ र निर्णय पुस्तिका लगायतका कागजातहरु सुरक्षित राख्ने जिम्मेवारी सदस्य-सचिवको हुनेछ ।

(७) उपदफा (५) बमोजिम इजाजतपत्र दिँदा गाउँपालिकाले स्वास्थ्य संस्था तथा सेवा सञ्चालन सम्बन्धमा आवश्यक शर्त तोक्न सक्नेछ र त्यस्तो शर्तको पालना गर्नु सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाको कर्तव्य हुनेछ ।

(८) यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत इजाजतपत्र नलिई संचालनमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाले यो ऐन प्रारम्भ भएको मितिले तीन महिनाभित्र इजाजतपत्रको लागि निवेदन दिनु पर्नेछ ।

- (९) यो दफामा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत कुनै निकायबाट अनुमति लिई संचालनमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाले उपदफा (३) बमोजिमको मापदण्ड पूरा गर्न समय माग गरेमा गाउँपालिकाले औचित्य हेरी बढीमा छ महिनाको समयमा थप गर्न सक्नेछ । सो अवधिभित्र इजाजतपत्र नलिने स्वास्थ्य संस्थाको अनुमति स्वतः खारेज हुनेछ । यसरी खारेज भएको स्वास्थ्य संस्थाको सम्पत्ति तथा दायित्व प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।
- (१०) इजाजतपत्र लिएको कुनै स्वास्थ्य संस्थाले सोभन्दा माथिल्लो तहको स्वास्थ्य संस्थाको मापदण्ड पूरा गरी सो बमोजिमको स्वास्थ्य संस्थाको इजाजतपत्र लिन चाहेमा सोही तहको स्वास्थ्य संस्थाको इजाजतपत्र लिनु पर्नेछ ।

२६. इजाजतपत्रको नवीकरण :(१) दफा २५ बमोजिम जारी भएको इजाजतपत्र प्रत्येक पाँच वर्षमा तोकिएको दस्तुर बुझाई गाउँपालिकामा नवीकरण गराउनु पर्नेछ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम इजाजतपत्र नवीकरण गर्न इजाजतपत्रको अवधि समाप्त हुनुभन्दा तीन महिनाअघि तोकिएको ढाँचामा तोकिए बमोजिमका विवरण तथा कागजात संलग्न गरी निवेदन दिनु पर्नेछ ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिम नवीकरणको लागि निवेदन दिएकोमा दफा २५ को उपदफा (४) को समितिले मापदण्ड बमोजिम स्वास्थ्य संस्था संचालन गरे नगरेको आवश्यक जाँचबुझ गरी प्रतिवेदन दिनेछ ।
- (४) उपदफा (३) बमोजिमको प्रतिवेदनमा मापदण्ड बमोजिम स्वास्थ्य संस्था संचालन गरेको उल्लेख भएमा गाउँ कार्यपालिकाले इजाजतपत्रको अवधि सकिनु अघि इजाजतपत्र नवीकरण गरी दिनेछ ।

२७. स्वतः खारेज हुने : नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड पूरा नगर्ने, दफा २५ बमोजिम इजाजतपत्र नलिई संचालनमा रहेका र दफा २६ बमोजिम नवीकरण नगर्ने स्वास्थ्य संस्थाहरुको इजाजतपत्र स्वतः खारेज भएको मानिनेछ ।

२८. स्वास्थ्य संस्थाले गुणस्तर कायम गर्नु पर्ने : (१) स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गरिने सेवाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने कार्य वा मापदण्ड संघीय कानून बमोजिम हुनेछ ।

- (२) यस दफा बमोजिमको मापदण्ड पूरा भए नभएको सम्बन्धमा गाउँपालिकाले समय समयमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नु पर्नेछ ।
- (३) अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पश्चात् दिएको निर्देशनको पालना गर्नु प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाको कर्तव्य हुनेछ ।

२९. स्वास्थ्य संस्थाको अनुगमन तथा नियमन : (१) तोकिएको मापदण्ड बमोजिम स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गरे वा नगरेको वा सेवा प्रदान गरे वा नगरेको सम्बन्धमा गाउँपालिका भित्रका स्वास्थ्य संस्थाको गाउँपालिकाले नियमन, निरीक्षण, अनुगमन, अनुसन्धान र मूल्याङ्कन गर्नेछ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम अनुगमन तथा नियमन गर्न स्वास्थ्य सेवाको संघीय मन्त्रालयले तोके बमोजिमको योग्यता वा अनुभव प्राप्त व्यक्तिहरुमध्येबाट गाउँपालिकाले जनस्वास्थ्य निरीक्षक तोक्नु पर्नेछ ।

- (३) नियमन, निरीक्षण, अनुगमन, अनुसन्धानको क्रममा कुनै स्वास्थ्य संस्थाले ऐन तथा प्रचलित कानून बमोजिम मापदण्ड पूरा नगरेको वा मापदण्ड बमोजिम सेवा सञ्चालन नगरेको पाइएमा जनस्वास्थ्य निरीक्षकले गुणस्तर तथा मापदण्ड कायम गर्न लगाउन वा कारबाहीको लागि गाउँपालिकामा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।
- (४) उपदफा (३) बमोजिम कारबाहीका लागि लेखी आएमा गाउँ कार्यपालिकाले त्यस्तो स्वास्थ्य संस्था बन्द गर्न गराउन आदेश दिन सक्नेछ ।

३०. स्व-मूल्याङ्कन प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्ने : दफा २६ बमोजिम इजाजतपत्र प्राप्त गरेका स्वास्थ्य संस्थाहरूले आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले एक महिनाभित्र स्वास्थ्य तथा सरसफाइ शाखामा तोके बमोजिमको विवरण सहितको स्व-मूल्याङ्कन प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्नेछ ।

३१. औषधीको मूल्य, प्रेस्क्रिप्सन, फार्मसी र निःशुल्क औषधी सम्बन्धी व्यवस्था : (१) चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मीहरूले औषधी सिफारिस गर्नु पर्दा जेनेरिक नाम लेख्नु पर्नेछ । तर पेटेन्ट र नयाँ औषधीको हकमा ब्राण्ड नाममा सिफारिस गर्न बाधा पर्ने छैन ।

- (२) प्रत्येक सरकारी अस्पतालहरूले आफ्नै फार्मसी सञ्चालन गरी सुपथ मूल्यमा औषधीहरूको नियमित उपलब्धता सुनिश्चित गर्नु पर्नेछ ।
- (३) औषधीको मूल्य नेपाल सरकारले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।
- (४) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थ तथा सेवा प्रदायकले औषधीको समुचित प्रयोग तथा प्रवर्द्धन गर्ने गरी स्तरीय उपचार पद्धतिको पालना गर्नु पर्नेछ ।
- (५) औषधी विक्रेताले औषधीको तोकिए बमोजिमको गुणस्तर कायम रहने गरी भण्डारण तथा बिक्री वितरण गर्नका लागि आवश्यक व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
- (६) औषधी विक्रेताले चिकित्सकको सिफारिस बिना कुनै पनि औषधी बिक्री वितरण गर्न पाउने छैन ।
- (७) औषधी, औषधी पसल र सोको मापदण्ड सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

३२. विस्तारित अस्पताल सेवा उपलब्ध गराउन सक्ने : स्वास्थ्य संस्थाले उपलब्ध स्रोत साधन र जनशक्तिको आधारमा आवश्यकता अनुसार विस्तारित अस्पताल सेवा उपलब्ध गराउन सक्नेछ । त्यस्तो सेवा उपलब्ध गराउने चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मीलाई त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थाले सो सेवा उपलब्ध गराए बापत अतिरिक्त भत्ता र अन्य सुविधा प्रदान गर्नु पर्नेछ ।

३३. अन्यत्र सेवा गर्न नपाउने : सरकारी अस्पताल र स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत चिकित्सक, स्वास्थ्यकर्मी वा कर्मचारीले तोकेको समयमा अन्यत्र सेवा गर्न पाउने छैन । त्यस्तो समय बाहेकको समयमा कुनै चिकित्सक, स्वास्थ्यकर्मी वा कर्मचारीले अन्यत्र सेवा गर्न चाहेमा गाउँपालिकाको पूर्व स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।

३४. सहूलियत र छुटको ब्यवस्था गर्नुपर्ने: निजी लगानी र ट्रष्ट मार्फत सञ्चालनमा आएका स्वास्थ्य संस्थाहरूले स्वास्थ्य परिक्षणका क्रममा लाग्ने शुल्क गाउँपालिकाको सिफारिसमा निश्चित प्रतिशत सेवाग्राहीहरूका लागि छुट वा मिनाहा दिनु पर्नेछ ।

परिच्छेद: ५

भौतिक पूर्वाधार तथा स्वास्थ्यकर्मीसम्बन्धी व्यवस्था

३५. भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्न सक्ने: (१) गाउँपालिकाले आफ्नो स्रोतबाट नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारले तोकेको मापदण्ड बमोजिम हुने गरी गाउँपालिका स्तरीय स्वास्थ्य संस्थाहरूको भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्न सक्नेछ ।
- (२) गाउँपालिकाले सार्वजनिक निजी साभेदारीमा नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारले तोकेको मापदण्ड बमोजिम हुने गरी गाउँपालिका स्तरीय स्वास्थ्य संस्थाहरू र फोहोरमैला विसर्जनस्थल वा प्रशोधन प्रणालीको विकास र सञ्चालन जस्ता भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्न सक्नेछ ।
- (३) गाउँपालिकाले अन्य स्थानीय तहसँगको साभेदारी, सम्झौता वा संयुक्त व्यवस्थापनमा नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारले तोकेको मापदण्ड बमोजिम हुने गरी फोहोरमैला विसर्जनस्थल वा प्रशोधन प्रणालीको विकास र सञ्चालन जस्ता भौतिक पूर्वाधार निर्माण, एम्बुलेन्स संचालन, स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित आधारभूत तथा माध्यमिक तहको प्राविधिक शिक्षाको सञ्चालन, प्रवर्द्धन र विकास गर्न सक्नेछ ।
- (४) गाउँपालिकाभित्र नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारले स्वास्थ्य संस्था स्थापना गरी सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।
- (५) गाउँपालिकाभित्र स्थापना भई संचालन हुने स्वास्थ्य संस्थाहरूको भौतिक पूर्वाधार, जनशक्ति लगायतका आवश्यक कुराहरू नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड बमोजिम हुनु पर्नेछ ।
३६. स्वास्थ्यकर्मी सम्बन्धी व्यवस्था : (१) गाउँपालिका भित्र रहेका सरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरूमा नेपाल सरकारले तोके बमोजिमको दरबन्दी अनुसार स्वास्थ्यकर्मी रहने छन् ।
- (२) सरकारी स्वास्थ्य संस्थामा स्वास्थ्यकर्मीको पदपूर्ति, बहुवा, सरुवा लगायतका सम्पूर्ण कार्यहरू कर्मचारी प्रशासन/सेवा सम्बन्धी प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।
- (३) सरकारी स्वास्थ्य संस्थामा रिक्त रहेका दरबन्दीमा प्रचलित कानून बमोजिम पदपूर्ति नहुँदासम्मका लागि गाउँपालिकाले कार्यविधि बमोजिम करारमा स्वास्थ्यकर्मी नियुक्त गर्न सक्नेछ ।
- (४) गाउँपालिकाले स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित कुनै विशेष कार्यक्रम/अभियान सञ्चालन गर्दा, थप सेवा विस्तार गर्दा वा यस्तै कुनै कार्यमा भने सोसँग सम्बन्धित कार्यविधि/निर्देशिका/मापदण्ड बमोजिम स्वास्थ्यकर्मी करारमा लिई परिचालन गर्न सक्नेछ ।
३७. कार्यसम्पादन करार सम्झौता गर्न सकिने: (१) स्वास्थ्य सेवालार्इ प्रभावकारी बनाउन कार्यसम्पादन करार सम्झौताको प्रकृया अवलम्बन गर्न सकिनेछ ।
- (२) गाउँपालिका अध्यक्षको रोहवरमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले स्वास्थ्य तथा सरसफाई शाखा प्रमुखसँग, स्वास्थ्य तथा सरसफाई शाखा प्रमुखले स्वास्थ्य संस्थाका प्रमुखहरूसँग र प्रमुखले अन्य कर्मचारीहरूसँग कार्य सम्पादन करार सम्झौता गर्न सकिनेछ ।

- (३) कार्य सम्पादन करार सम्भौता एक वर्षको हुनेछ । करार सम्भौता अनुसार काम भए नभएको मूल्याङ्कन प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले आर्थिक वर्षको अन्त्यमा तयार गरी कार्यपालिका समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।
- (४) वार्षिक कार्यसम्पादन करारका सूचकहरू निर्धारण गर्ने कार्य स्वास्थ्य सेवा तथा सरसफाईसमितिले तयार पारी गाउँकार्यपालिकामा पेश गरी स्वीकृत गराउनु पर्नेछ ।

३८. कार्य सम्पादन मूल्यांकन र सजाय तथा पुरस्कार: (१) कार्यसम्पादन करार भएका कर्मचारीहरूको कार्यसम्पादन क्षमताको आधारमा मूल्याङ्कन गरी कार्यसम्पादनमा राम्रो नतिजा हासिल गर्ने कर्मचारीलाई पुरस्कृत र कमजोर नतिजा हासिल गर्ने कर्मचारीलाई दण्डित गर्नु पर्नेछ ।

(२) कार्यसम्पादन सम्भौताको मूल्याङ्कन, पुरस्कार र सजाय गाउँकार्यपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद: ६

औषधी तथा स्वास्थ्य उपकरणको खरिद, भण्डारण र वितरण सम्बन्धी व्यवस्था

३९. वार्षिक खरिद योजना बनाउनु पर्ने: (१) आफ्नो क्षेत्रभित्र वार्षिक रुपमा आवश्यक पर्ने औषधी तथा स्वास्थ्य उपकरणको परिणाम यकिन गरी प्रचलित कानून बमोजिम वार्षिक खरिद योजना बनाई खरिद गर्नु पर्नेछ ।

(२) वार्षिक खरिद योजना स्वास्थ्य तथा सरसफाई शाखाको सहयोगमा खरिद एकाईले तयार गर्नेछ ।

४०. औषधी तथा स्वास्थ्य उपकरण खरिद: (१) औषधी तथा स्वास्थ्य उपकरणको खरिदका लागि गाउँपालिका स्वास्थ्य तथा सरसफाई शाखाले प्रक्रिया अघि बढाउनेछ ।

(२) औषधी तथा स्वास्थ्य उपकरणको खरिद प्रचलित कानून बमोजिम गर्नु पर्नेछ ।

४१. औषधी तथा स्वास्थ्य उपकरणको भण्डारण: (१) खरिद गरिएको औषधी तथा स्वास्थ्य उपकरणको सुरक्षित भण्डारणकोव्यवस्था गाउँपालिकास्वास्थ्य तथा सरसफाई शाखाले मिलाउनेछ ।

(२) सम्बन्धित सामुदायिक स्वास्थ्य संस्थाले गाउँपालिकाबाट प्राप्त गरेको उपकरण र औषधी तथा औषधी वितरण सम्बन्धी विस्तृत विवरण चौमासिक रुपमा सार्वजनिक गर्ने र गाउँपालिकामा बुझाउनु पर्नेछ ।

परिच्छेद : ७

औषधीजन्य वस्तुको उत्पादन, स्वास्थ्य सेवाको न्यूनतम मूल्य र गुणस्तर, सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी व्यवस्था

४२. औषधीजन्य वस्तुको उत्पादन तथा स्वास्थ्य सेवाको न्यूनतम मूल्य र गुणस्तर तोक्न सक्ने:(१) गाउँपालिकाले स्थानीयस्तरमा औषधी तथा अन्य मेडिकल उत्पादन, औषधीजन्य वनस्पती, जडीबुटी र अन्य औषधीजन्य वस्तुको उत्पादन, प्रशोधन र वितरणको न्यूनतम मूल्य तथा गुणस्तरको मापदण्ड निर्धारण गर्न सक्नेछ रनिर्धारित गुणस्तर र मूल्य भए नभएको अनुगमन गरी सो अनुरूप कार्य गराउन निर्देशन दिनेछ ।

(२)गाउँपालिकाले स्थानीयस्तरका स्वास्थ्य सेवाहरूको न्यूनतम मूल्य र गुणस्तरको मापदण्ड निर्धारण गर्न सक्नेछ रनिर्धारित गुणस्तर र मूल्य भए नभएको अनुगमन गरी सो अनुरूप कार्य गराउन निर्देशन दिनेछ ।

४३. लक्षित समूहका विशेष सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम संचालन तथा व्यवस्थापन:(१) गाउँपालिकाले नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट लक्षित समूहका लागि दिइने स्वास्थ्य विमा लगायत सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रम, स्वास्थ्य सेवा, सुविधा तथा प्रक्रिया प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न आवश्यक व्यवस्थापन, सहजीकरण, जनचेतनाका कार्यक्रम तथा अभियानहरु संचालन तथा व्यवस्थापन गर्नेछ ।

(२) गाउँपालिकाले आवश्यकतानुसार अन्य सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमहरु निर्माण गरी संचालन तथा व्यवस्थापन गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद : ८

जनस्वास्थ्यको संरक्षण, प्रवर्द्धन, र सुधारका लागि सामाजिक, सांस्कृतिक तथा वातावरणीय निर्धारक

४४. संक्रामक रोगको व्यवस्थापन :(१) स्थानीय स्तरमा कुनै नागरिकलाई संक्रामक रोग लागेमा सोको जानकारी सम्बन्धित व्यक्तिले तत्काल नजिकको सामुदायिक स्वास्थ्य संस्था वा स्वयंसेविकालाई गराउनु पर्नेछ ।

(२) गाउँपालिकाले सोको जानकारी प्रदेश तथा संघीय मन्त्रालयमा दिनु पर्नेछ र रोकथामका लागि द्रुत प्रतिकार्य टोली खटाई रोग नियन्त्रण गर्नु पर्नेछ ।

(३) त्यस्तो अवस्था गाउँपालिकाको नियन्त्रणभन्दा बाहिर रहेको भए तुरुन्त प्रदेश तथा संघीय स्वास्थ्य मन्त्रालयमा जानकारी दिनु पर्नेछ ।

(४) जानकारी गराइएका रोगीहरुको विवरण सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाहरुले गाउँपालिकाको स्वास्थ्य सूचना प्रणालीमा दाखिला गराउनु पर्नेछ र संक्रामक रोगको प्रकृति, लक्षण, रोकथाम र नियन्त्रण तथा अन्य आवश्यक सूचनाहरु गाउँपालिकाले समय समयमा सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गरी जानकारी गराउनु पर्नेछ ।

(५) संक्रामक रोगको नियन्त्रणको लागि गाउँपालिकाले देहाय बमोजिम गर्न सक्नेछ :-

(क) स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्यकर्मी परिचालन गर्न,

(ख) संक्रामक रोगको उपचारको लागि छुट्टै डेटिकेटेड अस्पताल तोक्न,

(ग) सार्वजनिक भवन तथा स्थल प्रयोग गर्न,

(घ) संक्रामक रोग लागेको वा रोग लागेको शंका लागेको व्यक्तिले रोगको अन्वेषण गर्न,

(ङ) संक्रमणको स्रोतबाट नमूना संकलन गर्न वा नष्ट गर्न,

(च) संक्रमित व्यक्तिलाई खोप लगाउन तथा अन्य उपचार गर्न,

(छ) संक्रमित हुन सक्ने सम्भावित व्यक्तिहरुलाई क्वारेन्टिनमा राख्न,

(ज) कुनै विशेष ठाउँमा निश्चित समयको लागि छुट्टै (आइशोलेशन) राखी उपचार गर्न ।

(६) उपदफा (५) को खण्ड (घ), (ङ), (च), (छ) र (ज) बमोजिमको अवस्थामा दफा ११ बमोजिम सम्बन्धित व्यक्तिको सुसूचित सहमति आवश्यक पर्ने छैन ।

- (७) स्वास्थ्यकर्मी तथा कर्मचारीलाई उपचारको क्रममा संक्रमण हुनबाट रोक्न वा अन्य कुनै कारणबाट रोगको संक्रमण हुन नदिन सरकारी स्वास्थ्य संस्थाको हकमा सम्बन्धित संस्थाको प्रमुखले र अन्य स्वास्थ्य संस्थाको हकमा गाउँपालिकाले देहाय बमोजिमको उपाय अवलम्बन गर्नु पर्नेछ :-
- (क) स्वास्थ्यकर्मी तथा विरामीको सम्पर्कमा आउने सबै कर्मचारीलाई रोगको संक्रमण रोकथामको लागि आवश्यक खोप दिने,
- (ख) संक्रामक रोगको जैविक नमूना संकलन र परीक्षणको काम गर्ने व्यक्तिले संक्रमण रोकथाम तथा नियन्त्रणका उपाय अवलम्बन गर्ने,
- (ग) विकिरणयुक्त उपकरणमा काम गर्ने कर्मचारीलाई विकिरण रोक्ने सामग्री तथा संरचना उपलब्ध गराउने,
- (घ) गर्भवती स्वास्थ्यकर्मीलाई विकिरणयुक्त तथा कुनै खास संक्रमण वा जोखिमयुक्त कार्यमा नलगाउने,
- (ङ) कुनै खास संक्रमण वा जोखिमबाट कर्मचारीलाई जोगाउन व्यक्तिगत सुरक्षाका साधन तथा कुनै खास उपाय अवलम्बन गर्नु पर्ने भए सोको प्रबन्ध गर्ने ।
- (च) गाउँपालिकाले जुनोतिक र कीटजन्य लगायत अन्य सन्ने नसन्ने रोगको नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी आवश्यक कार्य गर्न सक्नेछ ।

४५. मदिरा,सुर्ती तथा सुर्तीजन्य पदार्थ र विज्ञापन तथा प्रचार प्रसारको नियमन: (१) सुर्ती तथा मदिराजन्य पदार्थ बिक्री वितरण प्रचलित कानून बमोजिम अनुमति लिई गर्नु पर्नेछ ।

- (२) खाद्य पदार्थ बिक्री गर्ने पसलमा सुर्ती तथा मदिराजन्य पदार्थ बिक्री वितरण गर्न पाइनेछैन ।
- (३) गाउँपालिकाले सुर्ती, मदिरा र लागू पदार्थजन्य वस्तुको बिक्री वितरण र प्रयोगमा नियन्त्रण गर्नप्रचलित कानून बमोजिम निषेधित र खुल्ला क्षेत्रहरु तोक्न सक्नेछ ।
- (४) गाउँपालिकाले विद्यालय, सरकारी कार्यालय, हाटबजार जस्ता क्षेत्रहरुको निश्चित दुरीभित्र धुम्रपान र मदिरापान निषेध गर्नेछ ।
- (५) खाद्य पदार्थसँगै सुर्ती तथा मदिराजन्य पदार्थ बिक्री वितरण गरेमा, निषेधित क्षेत्रमा धुम्रपान र मदिरा सेवन गरेमा स्थानीय प्रशासनको सहयोगमा गाउँपालिकाले कारवाही गर्न सक्नेछ ।
- (६) मदिरा, चुरोट, सुर्ती तथा सुर्तीजन्य पदार्थ लगायतका मानव स्वास्थ्यलाई प्रतिकूल असर गर्ने कुनै पनि विज्ञापन सामग्रीको उत्पादन, वितरण तथा प्रचार प्रसार गर्न पाइने छैन ।
- (७) मानसिक तथा शारीरिक स्वास्थ्यलाई असर गर्ने कुनै पनि सामग्री तथा सेवातर्फ आकर्षित गर्ने गरी गलत वा भ्रामक सूचना राखी विज्ञापनको उत्पादन, वितरण तथा प्रचार प्रसार गर्न पाइने छैन ।

४६. सरसफाइतथा फोहोर मैला व्यवस्थापन: (१)गाउँपालिकाले वातावरणीय प्रदुषण तथा फोहोरमैलाबाट मानव स्वास्थ्यमा पारेको वा पार्ने प्रतिकूल प्रभावलाई नियन्त्रण गर्नका लागि नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्डभित्र रही व्यक्तिगत, घरेलु तथा सामुदायिक सरसफाईका मापदण्ड बनाई कार्यान्वयन गर्नेछ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम अनुमोदन भएको मापदण्डलाई वडा कार्यालय र स्वास्थ्य संस्थाले विद्यालय तथा महिला स्वयंसेविकाहरुमार्फत् सबै घरपरिवारसम्म वितरण गर्नेछन् ।

- (३) घर निर्माण गर्दा शौचालयको फोहोर व्यवस्थापन गर्ने विधि र घरेलु फोहोर बिसर्जन गर्ने स्थानको अनिवार्य व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ ।
 - (४) एक परिवारको शौचालय, ढल र फोहोरमैला व्यवस्थित नभएको कारण अर्को परिवार वा गाउँ टोलमा हानी नोक्सानी भएमा सोको क्षतिपूर्ति हानी पुऱ्याउने परिवारले तिर्नु पर्नेछ ।
 - (५) शहरी तथा अर्ध शहरी क्षेत्रमा निस्कासित फोहोरमैला पुनः प्रयोग गरी कम्पोष्ट मल बनाइएको अवस्थामा गाउँपालिकाले प्रोत्साहन रकम प्रदान गर्न सक्नेछ ।
 - (६) खुला दिसामुक्तको दीगोपना कायम गर्न र पूर्ण सरसफाईका लागि गाउँपालिकाले कार्यक्रम बनाई कार्यान्वयन गर्न सक्नेछ ।
 - (७) स्वास्थ्यजन्य फोहोरमैला संकलन, पुनः प्रयोग, प्रशोधन, बिसर्जन र नियमनको लागि नेपाल सरकारले बनाएको मापदण्ड बमोजिम फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्नु प्रत्येक स्वास्थ्य संस्था र गाउँपालिकाको कर्तव्य हुनेछ ।
 - (८) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले तोकिएको मापदण्ड बमोजिम जोखिम रहित र जोखिमयुक्त फोहोरहरुलाई छुट्टयाई व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ ।
 - (९) गाउँपालिकाले स्थानीय बासिन्दालाई र स्वास्थ्य संस्था लगायतका कार्यालयले सेवाग्राहीलाई तोकिएको मापदण्ड बमोजिमको स्वच्छ खानेपानी उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
 - (१०) फोहोरमैला व्यवस्थापनका सम्बन्धमा गाउँपालिकाले सेवा शुल्क निर्धारण गरी संकलन गर्न सक्नेछ ।
 - (११) सरसफाई तथा स्वास्थ्य क्षेत्रबाट निष्काशित फोहोरमैला व्यवस्थापनमा निजी तथा गैरसरकारी क्षेत्रसँग गाउँपालिकाले समन्वय, सहकार्य र साभेदारी गर्न सक्नेछ ।
 - (१२) गाउँपालिकाले फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा सरसफाईका लागि आवश्यक अन्य कार्य गर्न सक्नेछ ।
- ४७. उपभोग्य वस्तुको गुणस्तर :** (१) खाद्यान्न मासु र पानी लगायतका उपभोग्य वस्तु उत्पादन, भण्डारण तथा बिक्री वितरणलाई गुणस्तरीय र स्वच्छ बनाउन नेपाल सरकारले बनाएको मापदण्ड पालना गर्नु र कार्यान्वयन गर्नु गाउँपालिका तथा सम्बन्धित सबैको कर्तव्य हुनेछ ।
- (२) उपभोग्य वस्तुको गुणस्तर सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।
- ४८. ध्वनी र वायु प्रदुषण :** ध्वनी, वायु, जल तथा दृश्य प्रदुषणले जनस्वास्थ्यमा पार्ने प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्नका लागि नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड पालना गर्नु र कार्यान्वयन गर्नु गाउँपालिका, आम नागरिक, उद्योगी, व्यवसायी, संघ संस्थाको कर्तव्य हुनेछ ।
- ४९. उद्योग र शहरीकरण :** (१) जनस्वास्थ्यमा पर्न सक्ने प्रतिकूल प्रभावको पहिचान गरी रोकथाम गर्न र जोखिम न्यूनीकरण गर्न तोकिएका उद्योग, व्यवसाय तथा आयोजनाको स्वीकृति लिनु अघि जनस्वास्थ्य प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) अनुसारको जनस्वास्थ्य प्रभाव मूल्याङ्कनको मापदण्ड, संयन्त्र र कार्यक्षेत्र संघीय कानून बमोजिम हुनेछ ।
 - (३) कुनै उद्योग, व्यवसाय तथा आयोजनाले उचित प्रकारले फोहोर व्यवस्थापन नगरी वा कुनै प्रकारको विकिरणका कारण जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर पारेमा सोको कारणले प्रभावित व्यक्तिहरुका लागि स्वास्थ्य उपचार र भौतिक क्षति, पशु पंक्षी लगायत अन्य क्षति भएको अवस्थामा सोको उचित क्षतिपूर्तिको व्यवस्था सम्बन्धित उद्योगी, व्यवसायी तथा आयोजनाले गर्नु पर्नेछ ।

(४) गाउँपालिकाले स्वास्थ्यका दृष्टिकोणले पर्याप्त खेल, मनोरञ्जन स्थल, पार्क, पैदल हिँड्ने व्यवस्था, साइकल चलाउन मिल्ने गरी जनस्वास्थ्य मैत्री शहरीकरण प्रवर्द्धनको व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

५०. जनस्वास्थ्यलाई प्रभावित पार्ने सामाजिक, सांस्कृतिक अन्धविश्वास : जनस्वास्थ्यलाई प्रतिकूल प्रभाव पार्ने सामाजिक र सांस्कृतिक अन्धविश्वास नियन्त्रण गर्नका लागि गाउँपालिकाले आवश्यक उपाय अवलम्बन गर्नेछ ।

परिच्छेद : ९

कसुर र सजाय

५१. कसुर : कसुर सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

५२. सजाय : सजाय सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

५४. सरकारवादी हुने : यस ऐन अन्तर्गतको मुद्दा सरकारवादी हुनेछ ।

५५. मुद्दा हेर्ने र पुनरावेदन सुन्ने अधिकारी : तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

५६. क्षतिपूर्ति : क्षतिपूर्ति सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद १०

विविध

५७. अभिलेख तथा सूचना व्यवस्थापन : (१) स्वास्थ्य संस्थाबाट सेवा लिएका हरेक सेवाग्राहीको तोकिए बमोजिमको अभिलेख सुरक्षित रूपमा राख्ने व्यवस्था मिलाउनु सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था प्रमुखको कर्तव्य हुनेछ ।

(२) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र गाउँपालिकाले तोके बमोजिमको स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली वा यस्तै प्रकारको सूचना व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य सबै प्रकारका स्वास्थ्य संस्थाहरुले अनिवार्य अवलम्बन गर्नु पर्नेछ ।

५८. राष्ट्रिय, प्रादेशिकर गाउँपालिकाको कार्यक्रम वा अभियानलाई सघाउ पुऱ्याउनु पर्ने : (१) स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय मापदण्ड पुरा गर्न संघ, प्रदेश र गाउँपालिकाले संचालन गरेको अभियानलाई सफल बनाउन गाउँपालिका स्वास्थ्य तथा सरसफाई शाखाले समन्वय गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अभियानमा सहभागी भई सफल बनाउनु गाउँपालिका, सबै प्रकारका स्वास्थ्य संस्था, स्वास्थ्यकर्मी, कर्मचारी, आम नागरिक लगायतको कर्तव्य हुनेछ ।

५९. थप कार्यक्रम, अभियान संचालन गर्न सक्ने : गाउँपालिकाले राष्ट्रिय, प्रादेशिक तथा स्थानीयस्तरका स्वास्थ्य सूचकहरुमा सुधार ल्याउन, सुदृढीकरण गर्न थप कार्यक्रम वा अभियान वा सेवा संचालन गर्न सक्नेछ ।

६०. प्रगति प्रतिवेदन बुझाउनु पर्ने : गाउँपालिका क्षेत्रभित्र कार्यरत सबै प्रकारका स्वास्थ्यसंस्थाहरुले आफ्नो प्रगति विवरण उल्लेखित प्रतिवेदन तोके बमोजिम मासिक, त्रैमासिक, चौमासिक, अर्धवार्षिक तथा वार्षिक रूपमा स्वास्थ्य तथा सरसफाई शाखा समक्ष अनिवार्य रूपमा बुझाउनु पर्नेछ ।

६१. नियम बनाउने अधिकार : (१) यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न कार्यपालिकाले आवश्यक नियम बनाउन सक्नेछ ।

(२) यस ऐनको कार्यान्वयनको लागि कार्यपालिकाले आवश्यक कार्यविधि तथा निर्देशिका बनाई लागू गर्न सक्नेछ ।

६२.

बचाउ र लागू नहुने: (१) यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियम, कार्यविधि, निर्देशिका तथा मापदण्डमा लेखिएजतिकुरामा सोही बमोजिम र नलेखिएको कुरामा प्रचलित कानूनबमोजिम हुनेछ ।

(२) यो ऐनलागू हुनुभन्दा अघि भए गरेका काम कारवाही यसै ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम, कार्यविधि, निर्देशिका तथा मापदण्ड बमोजिम भए गरेको मानिनेछ ।

(३) यो ऐनको कुनै दफा तथा उपदफाहरुसंविधान, संघ र प्रदेश कानूनसँग बाभिएको हदसम्म स्वतः निस्क्रीय हुनेछ ।